Arodbiedrības piedāvā

KAS BŪTU JĀZINA PAR PENSIJU SISTĒMU?

3 līmeņi

500 euro

15 (20) gadi

64 gadi

20% = 14% + 6%

www.arodbiedribas.lv

LATVIJĀ KOPŠ 2001. GADA JŪLIJA IR TRĪS PĪLĀRU PENSIJU SISTĒMA, KAS IZSTRĀDĀTA AR MĒRĶI, LAI KATRS DARBA ŅĒMĒJS BŪTU ATBILDĪĢS PAR SAVĀM VECUMDIENĀM UN PIENĀCĪGU DROŠĪBU UN GĀDĀTU PAR TO SAVAS DARBA DZĪVES LAIKĀ. PENSIJU SISTĒMA SASTĀV NO:

- **pensiju 1. līmeņa** (valsts obligātā nefondēto pensiju shēma), kurā iesaistās visi sociālās apdrošināšanas iemaksu veicēji. Veiktās iemaksas tiek izmantotas, lai maksātu vecuma pensiju pašreizējai pensionāru paaudzei
- **pensiju 2. līmeņa** (valsts fondēto pensiju shēma), kurā izvēlēts pārvaldnieks veiktās sociālās apdrošināšanas iemaksas iegulda finanšu tirgos un līdzekļi tiek uzkrāti attiecīgā iemaksu veicēja/nodokļu maksātāja pensijai
- **pensiju 3. līmeņa** (privātā brīvprātīgā pensiju shēma), kas sniedz iespēju ikvienam veidot papildu uzkrājumus pensijai, veicot iemaksas pašu izvēlētos privātos pensiju fondos

Pensiju sistēmas 1. un 2. līmenis ir obligāts, savukārt dalība 3. līmenī ir brīvprātīga un ietver gan paša darba ņēmēja, gan darbavietas veiktās iemaksas. Sistēmas galvenais princips ir tāds, ka, veicot lielākas sociālās iemaksas tūlīt, lielāka kļūs arī nākotnē saņemamā pensija.

Ēnu ekonomika un pensijas

- 2020.gadā **vidējais izmaksāto pensiju apmērs bija 367,05 eiro**, kas ir nepilni 44% no vidējās neto darba samaksas 2020.gadā 841 eiro. Tātad, jo vairāk nomaksājam sociālo nodokli, jo lielāka pensija būs nākotnē.
- Lielais ēnu ekonomikas un aplokšņu algu īpatsvars ievērojami samazina iespējas saņemt pienācīgu vecuma pensiju.
- Nabadzības riska slieksnis 2018. gadā bija **409 eiro**, līdz ar to **70%** no visiem pensionāriem saņēma pensijas zem nabadzības riska sliekšņa.
- Tomēr, spēkā esot pašreizējam pensionēšanās vecumam, pakāpeniski samazināsies pensijas apmērs attiecībā pret algu, t.i., saruks vidējās pensijas apmērs, ko personas varēs saņemt par saviem agrākajiem ienākumiem, jo samazināsies strādājošo skaits, kamēr paredzamais dzīves ilgums, ko izmanto pensiju aprēķinos, pieaugs.

Obligātās sociālās apdrošināšanas iemaksas veic darba devējs. Darba devējam ir arī pienākums izsniegt darba algas aprēķinu. Seko līdzi, vai darba devējs ir veicis par Tevi sociālās apdrošināšanas iemaksas!

Pensijas apmērs

- 2020.gadā vidējais izmaksāto pensiju apmērs bija **367,05 euro**, kas ir nepilni 44% no vidējās neto darba samaksas 2020.gadā 841 euro. Tātad, jo vairāk nomaksājam sociālo nodokli, jo lielāka pensija būs nākotnē.
- Nabadzības riska slieksnis 2018. gadā bija **409 euro**, līdz ar to **70%** no visiem pensionāriem saņēma pensijas zem nabadzības riska sliekšņa
- Ar IIN pensiju neapliekamais minimums 2021.gadā ir **330 eiro**.
- Personām, kurām piešķirta vecuma pensija, pensijas apmērs nedrīkst būt mazāks par minimālo vecuma pensiju. Minimālā pensija ar darba stāžu 15 gadi no 2021. gada 1. janvāra ir tikai 136 euro ar koeficientu 1,1 (pat, ja ir veiktas sociālās apdrošināšanas iemaksas), līdz ar to būtiski ir veikt sociālās apdrošināšanas iemaksas, lai nodrošinātu sev cienīgas vecumdienas.

Tieši no veiktajām sociālās apdrošināšānas iemaksām būs atkarīga Tava nākotnes pensija!

Nodokļu likmes

- Darba ņēmējiem, kuri maksā nodokļus vispārējā nodokļu režīmā, **20 % no 35,09 % sociālās apdrošināšanas iemaksu likmes** tiek novirzīti pensiju apdrošināšanai, no tiem **14 % pirmajā līmenī un 6 % otrajā pensiju līmenī.**
- Kopš 1992. gada pensionēšanās vecums gan sievietēm, gan vīriešiem ir vienāds (sākot veikt izmaiņas sociāli ekonomiskajā sistēmā, pensionēšanās vecums līdz 1995. gadam bija 55 gadi sievietēm un 60 gadi vīriešiem).
- Pensijas kopējam apmēram un piemaksai tiek piemērots iedzīvotāju ienākuma nodoklis (2018. gadā Latvijā tika ieviests progresīvais iedzīvotāju ienākuma nodoklis un ienākumiem un pensijām ar piemaksām, kas nepārsniedz 1667 eiro mēnesī, iedzīvotāju ienākuma nodoklis tika samazināts no 23 % līdz 20 %).

20% = 14% + 6%

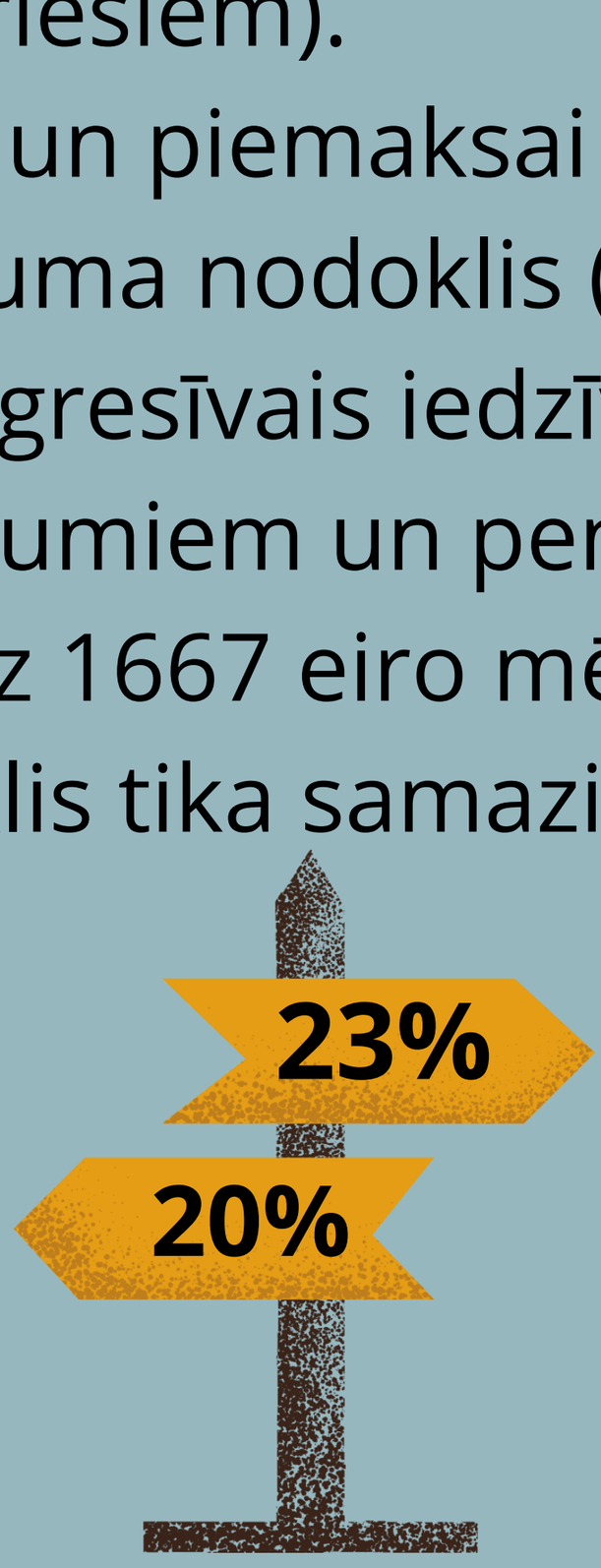

Paaudžu solidaritāte

- Pensiju sistēma ir veidota, balstoties uz **solidaritātes principiem**. Paaudžu solidaritāte nozīmē to, ka darba ņēmēju sociālās apdrošināšanas iemaksas tiek izmantotas, lai izmaksātu vecuma pensijas pašreizējai pensionāru paaudzei.
- Pensiju 1. līmeņa sistēma nodrošina pensijas visām personām, kas ir bijušas sociāli apdrošinātas vismaz 15 gadus. Ja personas sociālās apdrošināšanas stāžs ir mazāks par 15 gadiem, tai piešķir valsts sociālā nodrošinājuma pabalstu. 2025.gadā minimālais sociālās apdrošināšanas stāžs (darba stāžs) būs **20 gadi**. Tas nozīmē, lai nākotnē saņemtu pensiju, jānostrādā ir vismaz 20 gadus (ar noslēgtu darba līgumu un nomaksājot nodokļus).

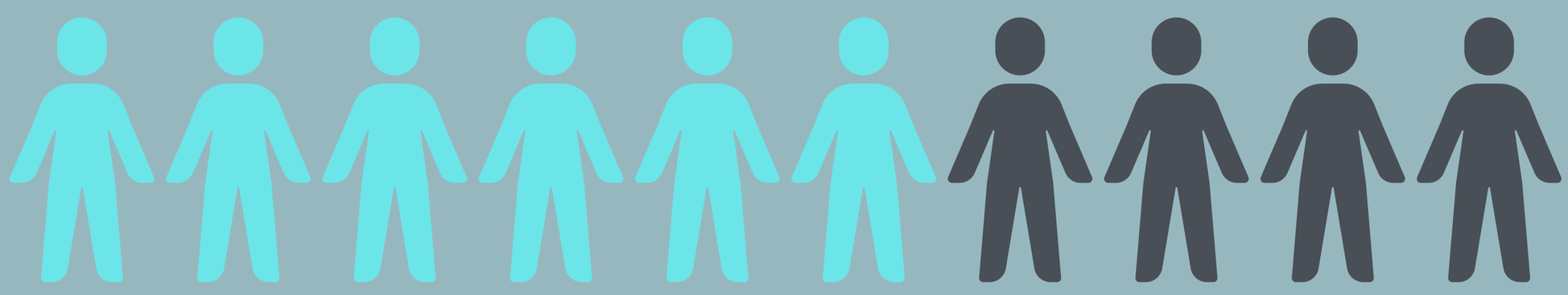

Priekšlaicīgā pensionēšanās

- Latvijas tiesību aktos ir paredzēta iespēja pensionēties priekšlaicīgi — **divus gadus pirms īstā pensijas vecuma sasniegšanas**, tas gan ietekmē sagaidāmās pensijas lielumu, sasniedzot oficiālo pensijas vecumu, jo mazāks gadu skaits, par kuriem ir veiktas sociālās iemaksas.
- Tiesības uz vecuma pensiju piecus gadus pirms valstī noteiktā pensijas vecuma sasniegšanas, ja apdrošināšanas stāžs nav mazāks par **25 gadiem**, ir bērna vecākam vai aizbildnim, kurš laika periodā, līdz bērns sasniedzis 18 gadu vecumu, ne mazāk kā astoņus gadus ir **aprūpējis piecus vai vairāk bērnus vai bērnu**, kurš vismaz astoņus gadus ir bijis atzīts par bērnu ar invaliditāti.
- Pensionēšanās vecums vispārējā kārtībā 2021.gadā ir 64 gadi.

64 gadi

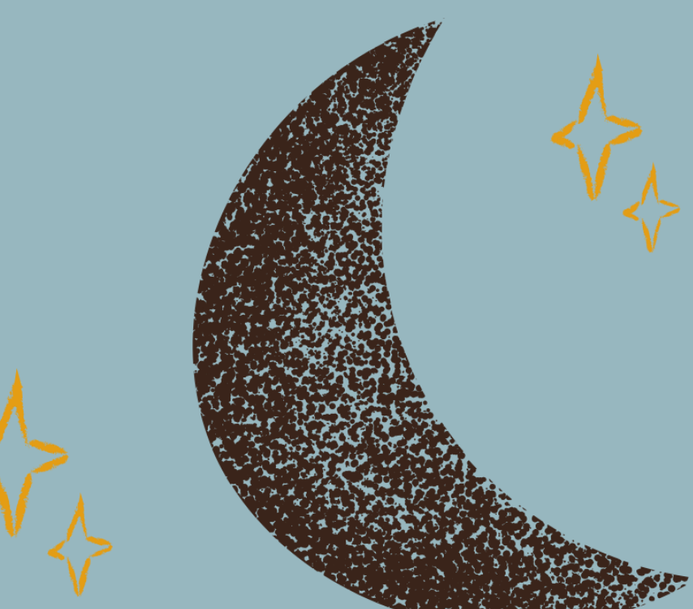

Bezdarbs

- Apdrošināšanas stāžā ir ietverts arī periods, kad apdrošinātā persona saņem bezdarbnieka pabalstu.
- Bezdarbnieka pabalsta saņēmēju pensijai apdrošina valsts, t.i., valsts veic sociālās apdrošināšanas iemaksas **20% apmērā bezdarbnieka pabalsta pensijas uzkrājumam.**
- Bezdarbam ir tieša negatīva ietekme uz ilgstošā bezdarbnieka (bezdarbs vienu gadu un ilgāk) nākotnes pensijas apmēru, t.i., caurmērā ilgstošais bezdarbnieks zaudē pensijas uzkrājumu aptuveni 20 mēnešu jeb mazliet vairāk nekā 1,5 gada apmērā.
- Vidējais bezdarba ilgums 2021. gada jūnija beigās bija 226 dienas jeb nedaudz vairāk kā **7 mēneši**, kas, salīdzinot ar atbilstošo periodu pirms gada (2020. gada jūnijs), ir par 82 dienām vairāk.

Pensiju indeksācija

- Saskaņā ar likumu “Par valsts pensijām” katru gadu 1. oktobrī tiek veikta **pensiju indeksācija**, ņemot vērā divus faktorus - faktisko patēriņa cenu indeksu valstī (cenu pieaugumu valstī) un daļu no apdrošināšanas iemaksu algu summas (darba samaksas) reālā pieauguma procentiem valstī.

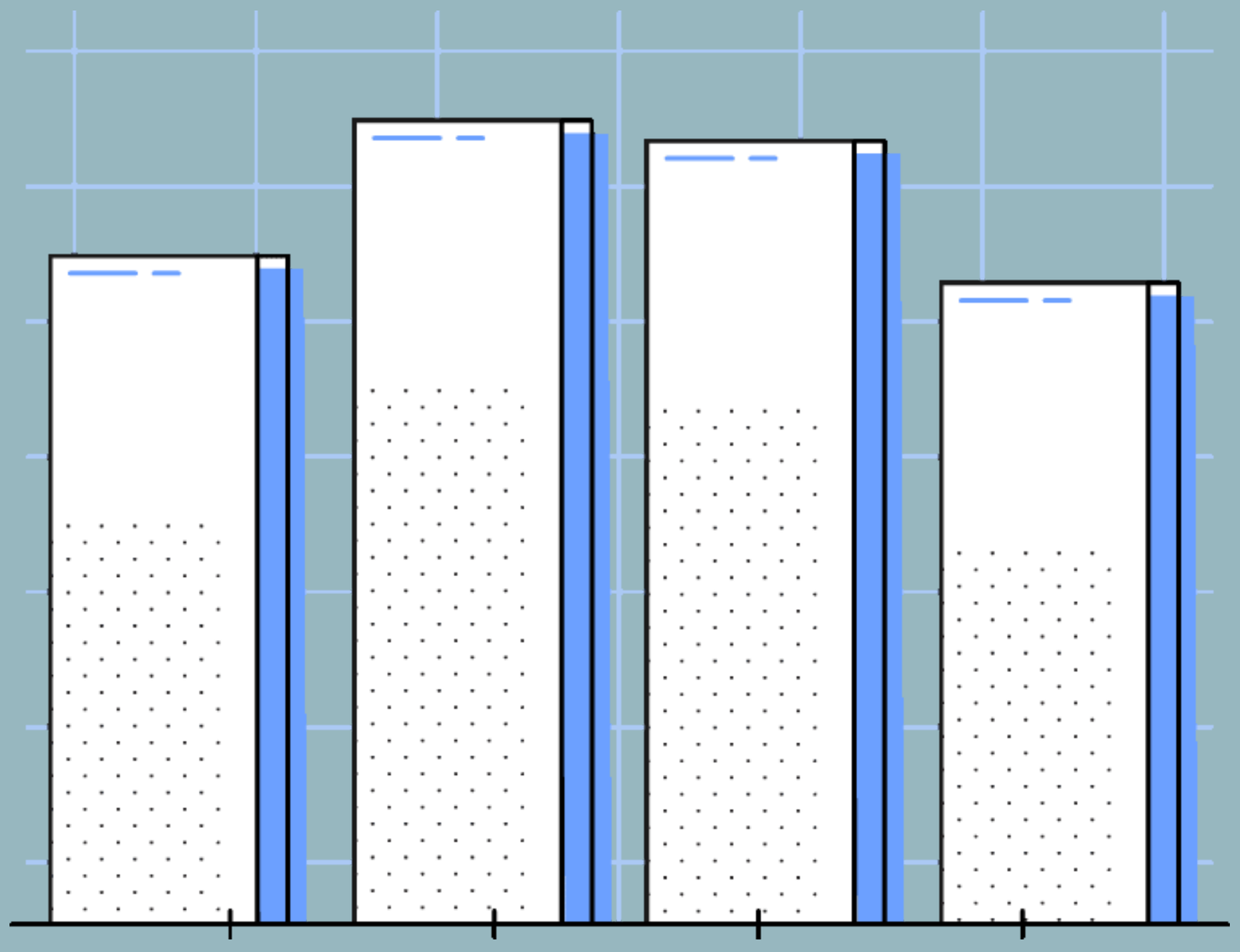

Bezdarbs un pensijas

- Bezdarbam ir tieša negatīva ietekme uz ilgstošā bezdarbnieka (bezdarbs vienu gadu un ilgāk) nākotnes pensijas apmēru, t.i., caurmērā ilgstošais bezdarbnieks zaudē pensijas uzkrājumu aptuveni 20 mēnešu jeb mazliet vairāk nekā 1,5 gada apmērā.
- Ņemot vērā to, ka obligāto pensiju apdrošināšanas iemaksu apmērs ir 20 % no bezdarbnieka pabalsta, personas sociālās apdrošināšanas iemaksas 6 mēnešu ilga bezdarba gadījumā ir par 50–60 % mazākas nekā tad, ja persona strādātu (aprēķinā ir izmantota vidējā bruto alga 2020. gada martā un apdrošināšanas stāžs no 10 līdz 19 gadiem).
- Tas pats ir attiecināms uz slimības gadījumu (**pensiju apdrošināšanai tiek veiktas iemaksas 20 % apmērā no slimības pabalsta**). Tas nozīmē, ka lielākas pensiju apdrošināšanas iemaksas tiek veiktas slimības gadījumā (slimības pabalsts ir lielāks par bezdarbnieka pabalstu).

Jaunās māmiņas un pensija

- Pensiju apdrošināšanas stāžā tiek ietverts arī laiks, kas veltīts bērna kopšanai, līdz bērns ir sasniedzis pusotra gada vecumu. Kamēr sieviete atrodas bērna kopšanas atvaļinājuma, par viņu valsts maksā sociālās apdrošināšanas iemaksas gan pensiju 1. līmenī, gan pensiju 2. līmenī — attiecīgi 14 % un 6 %. Šīs iemaksas tiek aprēķinātas no bērna kopšanas pabalsta, kas 2021. gadā ir **171 eiro** personai, kura kopj bērnu vecumā līdz pusotra gada vecumam;
- Papildus jaunā māmiņa var veikt iemaksas **pensiju 3. līmenī** (privāta pensiju shēma). Iemaksas pensiju 3. līmenī ikviens drīkst veikt pēc saviem ieskatiem un iespējām — iemaksu apmērs un regularitāte nav noteikta. Tomēr vecāku pabalstu neapliek ar iedzīvotāju ienākuma nodokli. Tas nozīmē, ka laika posmā, kurā sieviete saņem vecāku pabalstu, viņa nevarēs saņemt nodokļu atmaksu par iemaksām, kas veiktas pensiju 3. līmenī.

Minimālas iemaksas = minimāla pensija

- OECD ir aprēķinājis, ka, lai saņemtu minimālo pensiju, pietiek par minimālo darba algu nostrādāt 18 gadus (OECD, 2018). Tas nozīmē, ka minimālās algas saņēmēju materiālais nodrošinājums vecumdienās būs ļoti zems. Saskaņā ar Centrālās statistikas pārvaldes datiem 2019. gadā minimālo vai par to mazāku algu saņēma 18,9 % strādājošo.
- Personām, kuras pašlaik strādā neformālās ekonomikas apstākļos vai mikrouzņēmumos, sagaidāmās pensijas, visticamāk, būs ļoti mazas, un tādējādi šīs personas būs pakļautas lielākam nabadzības riskam vecumdienās.
- **Demogrāfiskā slodze ir pieaugusi no 545 personām** zem un virs darbspējas vecuma uz 1000 darbspējas vecuma personām 2010. gadā **līdz attiecīgi 643 personām** uz 1000 personām 2020. gadā.

Paredzamais dzīves ilgums

- Pensiju aprēķinos tiek ņemts vērā paredzamais dzīves ilgums piedzimšanas brīdī. Tā 2010. gadā jaundzimušo paredzamais dzīves ilgums bija 73,1 gads (77,9 gadi sievietēm un 67,9 gadi vīriešiem), bet 2019. gadā paredzamais dzīves ilgums jaundzimušajiem bija 75,6 gadi (79,9 gadi sievietēm un 70,8 gadi vīriešiem). Savukārt paredzamais dzīves ilgums 40 gadus veciem iedzīvotājiem (sākot no 2019. gada) ir **77,3 gadi (81,1 gads sievietēm un 72,9 gadi vīriešiem)**.

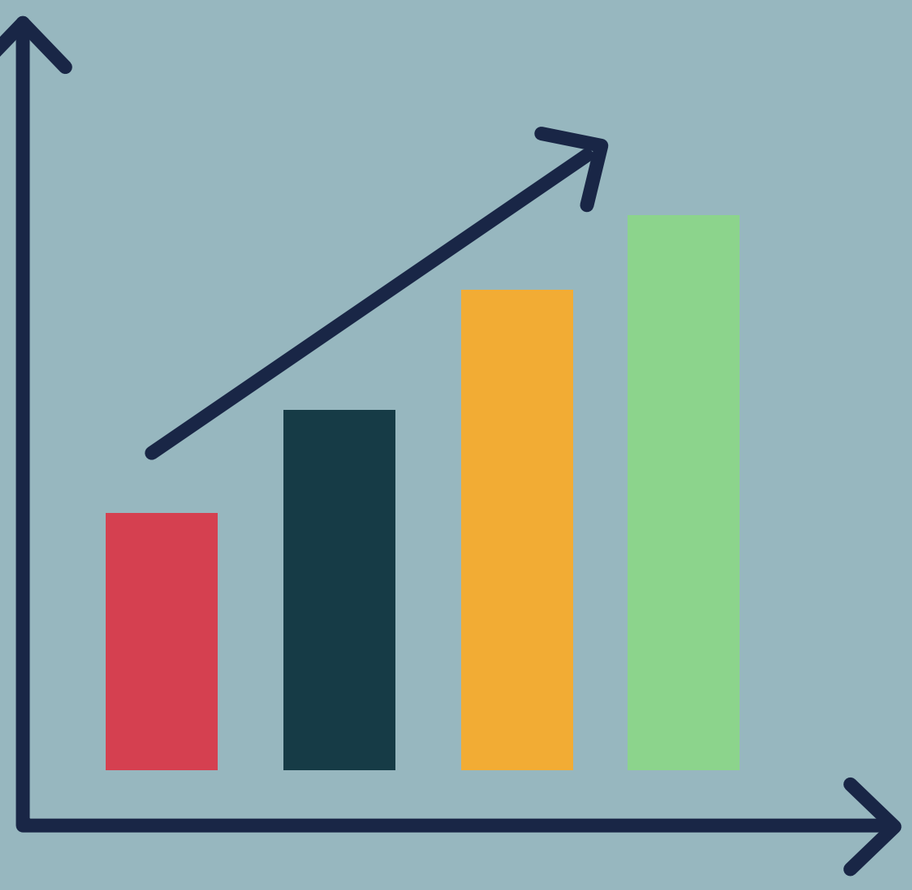

Paredzamais veselīgas dzīves ilgums

- Saskaņā ar Pasaules Veselības organizācijas datiem un Pasaules attīstības rādītājiem vidējais paredzamais veselīgas dzīves ilgums Latvijā ir 66,2 gadi (62,4 gadi vīriešiem un 69,5 gadi sievietēm).
- Tomēr, izvērtējot faktisko veselīgas dzīves ilgumu pēc Eurostat datiem, 2018. gadā tas bija **52,3 gadi (53,7 gadi sievietēm un 51 gads vīriešiem**). Viens no riska faktoriem, kas saīsina paredzamo veselīgas dzīves ilgumu, ir **zemi ienākumi, kā arī zems izglītības līmenis.**

Pensijas aprēķins

Pensijas apmēru nosaka trīs faktori:

- par personu uzkrātās iemaksas pensijas kapitālā laikā, kad persona bija nodarbināta;
- kapitāla rentabilitātes rādītājs;
- paredzamais dzīves ilgums pēc pensionēšanās.

Saskaņā ar
Eiropas Komisijas prognozēm
2050. gadā paredzamais dzīves ilgums
vīriešiem būs 78,5 gadi, sievietēm — 85,7 gadi,
bet iedzīvotāju skaits būs 1,5 miljoni (Eiropas Komisija, 2018)

Ko darīt ar uzkrāto pensijas kapitālu 2.līmenī?

Dodoties pensijā, sociālās apdrošināšanas sistēmas dalībniekiem, kuri ir veikuši iemaksas pensiju 2. līmenī, ir divas iespējas —

1. **pievienot fondēto pensiju shēmā uzkrāto kapitālu pensiju 1. līmenim**, t.i., saņemt lielāku pensiju, vai
2. par pensiju 2. līmeņa uzkrājumiem iegādāties **mūža pensijas apdrošināšanas polisi.**

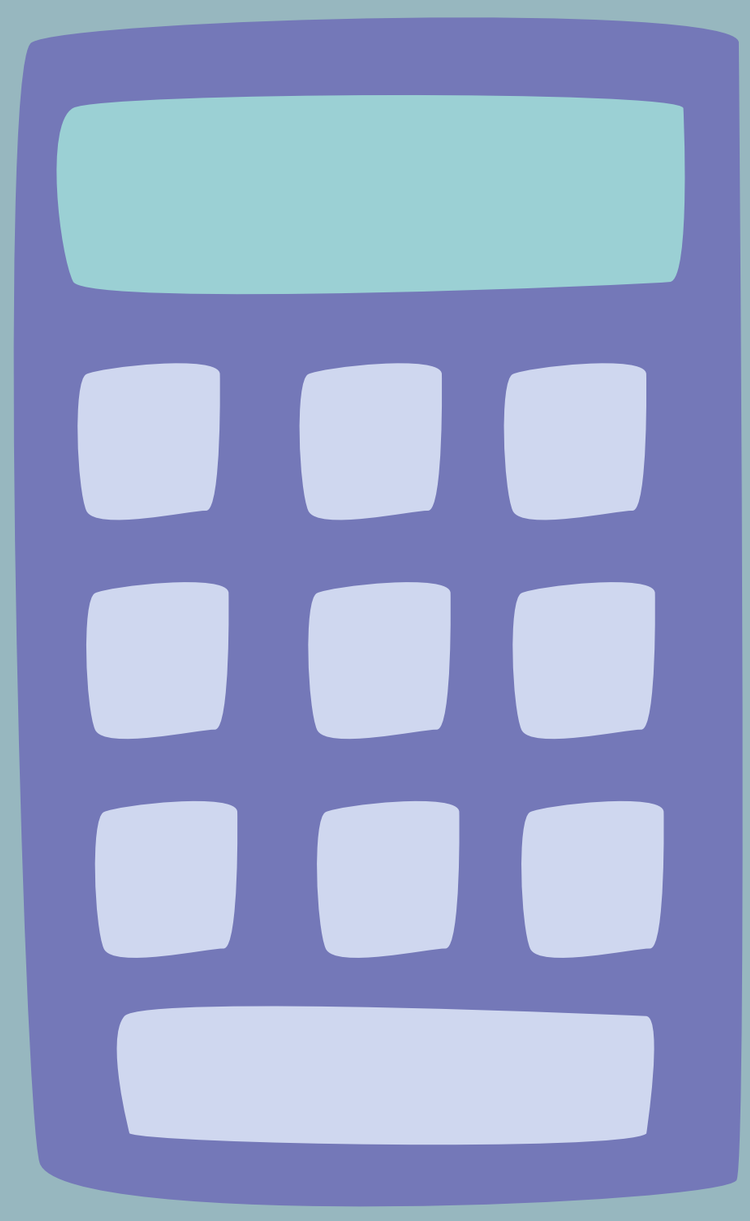

Brīvprātīgie pensiju fondi

Brīvprātīgie pensiju fondi tika ieviesti 1998. gadā. Tomēr aktivitāte tajos ir zema un pensiju 3. līmeņa dalībnieku skaits pieaug lēni. Saskaņā ar Finanšu nozares asociācijas datiem pensiju 3. līmenī uzkrājumus veido ap 296 tūkstošiem cilvēku (80 % ir individuāli dalībnieki, 20 % ir uzņēmumu darbinieki, par kuriem iemaksas veic darba devēji). 2017. gadā Latvijā iemaksas privātajos pensiju fondos tika veiktas par **55 tūkstošiem darba ņēmēju 1026 uzņēmumos, kas ir 6 % no visiem Latvijas darba ņēmējiem**. Vidējā iemaksa par katru darba ņēmēju mēnesī bija aptuveni **4–5 % no vidējās bruto mēneša darba samaksas.**

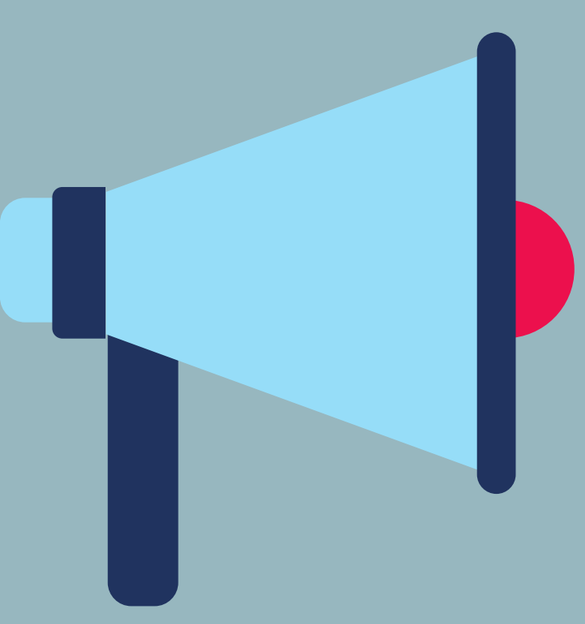

Cilvēki piesakās dalībai pensiju 3. līmenī pārāk vēlu, kad jau tuvojas vecumdienas, tāpēc nav iespējams uzkrāt pietiekamu pensijas 3. līmeņa kapitālu.

Privātie pensiju fondi

Latvijā darbojas divu veidu privātie **pensiju fondi — slēgtie un atklātie**. Par slēgta pensiju fonda dalībniekiem var kļūt fondu dibinājušā uzņēmuma vai organizācijas darbinieki. Arī **arodbiedrības** ir izveidojušas slēgtos pensiju fondus, pamatojoties uz darba koplīgumu. Latvijā ir slēgtais pensiju fonds “Pirmais Pensiju Plāns”, kurā ir nedaudz mazāk kā 13 tūkstoši dalībnieku.

Iedzīvotāju ienākumu nodoklis un ieguldījumi pensiju 3. līmeņa fondos vai dzīvības apdrošināšanas fondos

- Valdība ir ieviesusi atbalsta mehānismu, lai veicinātu ieguldījumus pensiju 3. līmeņa fondos vai dzīvības apdrošināšanas fondos ar uzkrājumu termiņu vismaz 10 gadu. Lai mudinātu ieguldīt šajos fondos, valdība ir paredzējusi ienākuma nodokļa izņēmumu ieguldījumiem minētajos fondos, ļaujot **atgūt 20 % no samaksātā iedzīvotāju ienākuma nodokļa**, kas nepārsniedz 4000 eiro gadā.
- Pēc arodbiedrību domām, tikai būtisks algu pieaugums varētu palielināt pensiju sistēmas ilgtspēju, jo maza atalgojuma gadījumā, kad darba ņēmējiem ir jādomā par pašreizējām vajadzībām, nav iespējams domāt par vecumdienām.

Pensiju mantošana

- Kopš 2020. gada **otrā pīlāra pensiju kapitālu (valsts fondētās pensijas) iespējams mantot**. Tas nozīmē, ka ikviens fondēto pensiju shēmas dalībnieks ir tiesīgs izvēlēties, kas notiks ar uzkrāto kapitālu pensiju 2. līmenī, ja dalībnieks nenodzīvos līdz vecumam, kad tiek piešķirta vecuma pensija: pievienot kapitālu citas personas 2. līmeņa pensijai, atstāt uzkrājumu mantojumā Civillikumā paredzētajā kārtībā; novirzīt kapitālu valsts pensiju speciālajam budžetam (lai būtu iespējams izmaksāt apgādnieka zaudējuma pensiju).

Šis materiāls ir veidots ar Norvēģijas Grantu 2014-2021 programmas
"Sociālais dialogs - Cienīgs darbs" finansiālo atbalstu Projekta Nr. 2019/101870 ietvaros
Supported by Norway through the Norway Grants 2014-2021
in the frame of the Programme "Social Dialogue - Decent Work"